

4. Lošinjski dani bioetike, Mali Lošinj, Hrvatska, 13.-15. lipnja 2005.

4th Lošinj Days of Bioethics. Mali Lošinj, Croatia, June 13 – 15, 2005

U organizaciji

Hrvatskog filozofskog društva, Hrvatskog bioetičkog društva i grada Malog Lošinja

SADRŽAJ I KONTEKST ZDRAVSTVENOG PRAVA I BIOETIKE

Autori:

Dr.sc.Ljubomir Radovančević, prim.dr.med., Klinika za psihijatriju Medicinskog fakulteta, Klinički bolnički centar, Zagreb ;

Mr.sc.Đula Rušinović-Sunara, dr.med., Hrvatska udruga za promicanje prava pacijenata, Split

SAŽETAK:

Zdravstveno pravo je širi pojam i socijalno-zdravstveno područje aktivnosti, različito od medicinskog prava. Tako je isto ozračje bioetike šire polje od medicinske deontologije i još više od medicinskog prava. Medicinska deontologija proučava i uspostavlja dužnosti i obveze zdravstvenih radnika. Tako je velikim dijelom kkontekstualna s medicinskom etikom, posebno zdravstvenim pravom. Medicinska deontologija pokriva moral i pravne dužnosti zdravstvenih djelatnika. Medicinska etika dio je bioetike s društvenim i biologijskim komponentama u jednakim dijelovima. Medicinska deontologija se osniva na dva kamena temeljca: jedan je medicinska etika, a drugi zdravstveno pravo ili pravni normativi koji reguliraju rad na zaštiti i promidžbi zdravlja. Medicinska etika prekriva ne samo bioetičke principe, nego također jurisprudencijske norme i pravila što reguliraju rad na medicinskom polju. Autori raspravljaju o jednostavnim granicama i prekrivanjima između i unutar spomenutih disciplina i znanosti, upletenih doktrina i stanja umijeća. Posebni je naglasak na psihijatrijskoj bioetici i zdravstvenom pravu. Hrvatska udruga za zdravstveno pravo i etiku nedavno je osnovana u Splitu, Hrvatska, a autori su članovi te udruge i njenih tijela, izvršnog i stručnog vijeća.

Rad razmatra sadržajnost, pretekst, kontekst, interdisciplinarno prožimanje, transdisciplinarne premosnice, polidisciplinarnost, multidisciplinarnostne uzajamnosti zdravstvenog prava i bioetike, deontologije, medicinske etike, medicinskog prava i sličnih područja, a s posebnim osvrtom na psihijatrijsku oblast te upravo osnovanu Hrvatsku udrugu za zdravstveno pravo i etiku (HUZPE).

Bioetika involvira u svojem djelovanju, interesima i sadržajima rada principe koji reguliraju rad sudionika ne samo medicinskih disciplina s jedne, nego i relacije djelatnika svih uključenih struka s njihovim korisnicima s druge strane (npr. pacijentima, bolesnicima, potrošačima, konzumentima, komitentima, itd.), te sve djelatnosti i aktivnosti koje te discipline upražnjavaju. Bioetički principi reflektiraju i manifestiraju dogovoren zdravorazumski (common sense) konsenzus u referentnim okvirima disciplina, a o načinu ponašanja, kakav je način dužnost i obveza za involvirane sudionike. Bioetički principi sadržavaju i predstavljaju disciplinarne i znanstvene, profesionalne domete i domene u skladu s potrebama čitavog sustava i sociuma. U spatiotemporalnom određenju i kontinuitetu, poznato je kako su stoga bili i različiti bioetički principi, ovisno o potrebama i nužnostima te stupnju socijalnog, ljudskog razvitka. Bioetičkim kodeksima medicina i druge struke organiziraju interni nadzor djelatnosti njihovih sudionika. Time se uspostavlja vlastiti identitet struke i zaštićuju rasponi i oblasti djelovanja. Specifične bioetičke grane osiguravaju pojedinoj involviranoj, implicitnoj struci apsolutnu (bolju) ili relativnu (slabiju) prihvaćenost unutar sociuma.

Zdravstveno je pravo (ZP-dalje) u suštini uklopljeno u pravnu struku. Predmet kojim se bavi određen je aktuelnim (i kroničnim) problemima zdravstva. Radi se dakle o organiziranom ograničenom području jurisprudencije. Svrha je ZP pomoću pravnih postulata sređivanje relacija na potezu između bolesnika i zdravstvenih radnika sveukupne medicinske sfere. Jurisprudencijskim se formama i normama organizira i implementira, pod egidom sociuma, vanjski nadzor nad radom i aktivnostima djelatnika u medicini tj. zdravstvu. Svrha je ZP osigurati i zaštititi interese i prava pacijenata, ali i društva uopće.

Iz ovih se definicija nazire uzajamnost bioetike i ZP jer ZP ne može bez bioetičkih načela, a bioetika se nužno upliće u svako pravo, a tako i zdravstveno. Ogriješeno o moralne norme kao da se smatra manjim krimenom od oglušenja, neposluha ili nepovinjavanja normama kaznenog prava. Govori se odvojeno o moralnoj, pravnoj te materijalnoj odgovornosti, premda su sve tri neodvojivo povezane i odgovornosti i obveze.

Kako je uopće došlo do diferenciranja ZP i preimenovanja naziva medicinskog prava u ZP, kao i kod imenovanja naše novoosnovane udruge? Naime, termin i pojam zdravstva koji je opisan i izvoran, daleko je sveobuhvatniji od onoga što se shvaća pod medicinom, te sadrži u sebi naglaske na društvenim i pravnim konotacijama i ingredijentima, jer se radi o važnoj socijalnoj djelatnosti, dok medicina ima svoje biološke, somatske, organske, morfološke komponente i elemente. Medicini se mora, kao društvenoj djelatnosti zdravstva, posvetiti vanjski nadzor određene socijalne zajednice. Dakle, onaj s pravne strane. Stoga postoji ministarstvo zdravstva, a ne "ministarstvo medicine". Bioetika, koja je sa svojom sastavnicom i sustavnicom, medicinskom etikom, bila povijesno djelatna i djelotvorna u samim počecima razvoja medicine, pokazala se nedostatnom i nedovoljno autoritativnom u funkciji unutrašnjeg nadzora te je ekspanzijom liječidbenih i dijagnostičkih mogućnosti, broja zdravstvenih radnika i medicinskih disciplina, bilo nužno uvesti ZP u smislu vanjske kontrole. Proširenjem djelokruga odgovornosti i mogućeg hazarda u raznim oblastima (super- i sub-specijalizacije dijagnostike, terapije, profilakse, re/integracije, re/habilitacije, re/konvalescencije), morala se razviti i teorija, a ista uvesti i implementirati u praksu ZP. Ukorak je išlo i povećanje laičkog znanja o medicini i njenim zahvatima koji su katkada

dvosjekle prirode, te su učestale žalbe pa i tužbe na neke procedure, po/greške, propuste, krivnje...

Sva takva pitanja zahtijevaju uplitanje i reguliranje stanja i procesa i s pravne strane tj. iz pozicije ZP.

Promatrano iz pozicija onosa čimbenika sustava zdravstva, odnos liječnika i bolesnika povijesno je bio odnosa subjekta s objektom, von oben. Već je antipsihijatrijski pokret tu relaciju izrazio u rečenici: "Kraepelin gleda gorilu u kavezu, ali i gorila gleda Kraepelina!". Dakle, neminovno je došlo do uspostave odnosa subjekta sa subjektom kao jednakog s jednakim i onda kada nisu u istim pozicijama. Također ne treba zaboraviti kako i sam bolesnik može biti odgovoran za neke svoje bolesti i poremećaje koje sam sebi uzrokuje (nikotinizam, narkomanija, alkoholizam, pretilost...). Nadalje, kod svake zdravstvene usluge potreban je maksimalno suradljiv odnos (dobar transfer, uvid u kontratransfersupervizijom, i komplijansa između liječnika i "njegovog" pacijenta), kao i činjenica o uvažavanju uzajamnog i međusobnog digniteta, samopoštovanja i cijenjenja drugog u potrebi da se interpersonalno poštuju, zadrže svoju autonomnost i samoodređenje. Medicina duboko zalazi i u tijelo i u dušu, u samo biće i bitak života bolesnika, ali i zdravog čovjeka, pogotovo u novostvorenim uvjetima posvemašnjeg napretka i uplitanja u svakodnevno zdravlje. Tu se postavlja ZP, ali i bioetika sa znatnim, još uvijek nedovoljno uvedenim, ovlastima u zadovoljavanju potreba.

Hrvatske demokratske prilike sazorile su i u pogledu pridavanja veće važnosti ZP, a 18. ožujka 2005. u Splitu, u prostorijama Pravnog fakulteta, osnovana je Hrvatska udruga za zdravstveno pravo i etiku. Navesti ćemo neke od ciljeva i djelatnosti te udruge prema njenom statutu:

- *osmišljavanja i unaprijeđivanja zasebne znanstvene i praktične discipline ZP i etike;*
- *osmišljavanja koordinacije i suradnje između subjekata unutar zdravstvenog sustava i pravne struke;*
- *promicanja zaštite ljudskih prava, posebno prava pacijenata, kao i svih sudionika u zdravstvenom sustavu;*
- *praćenja i doprinosa unaprijeđivanju legislative na području zdravstva;*
- *okupljanja osoba pravne i medicinske struke kao i drugih stručnjaka s visokim obrazovanjem, koji u svojem strulnom i/ili humanitarnom radu imaju stručno iskustvo iz područja medicine, prava i etike te zaštite ljudskih prava;*
- *koordinacije raznih strukovnih područja koja imaju udjela u odnosima unutar zdravstvenog i pravnog sustava,*
- *koordinacije rada strukovnih udruga u zemlji i inozemstvu;*
- *prikupljanja i razvrstavanja prikupljenih stručnih članaka iz Hrvatske i svijeta iz navedenih ili drugih znanstvenih disciplina koje sadržjem mogu upotpuniti spoznaje na području zdravstvenog prava i etike;*
- *organiziranja stručnih skupova, seminara, okruglih stolova, javnih tribina i drugih oblika okupljanja radi razmjene iskustava i znanja na području zdravstvenog prava i etike;*
- *uspostavljanja jedinstvenih kriterija edukacije za potrebe zdravstvenog prava;*
- *pomaganja institucijama u uobličavanju zakonskih odredbi te u definiranju odnosa između onih koji omogućuju, onih koji pružaju, te onih koji traže zdravstvenu uslugu;*
- *uobličavanju prijedloga zakonskih i podzakonskih akata kojima se uređuju odnosi unutar zdravstvenog sustava.*
- *suraduje sa svim asocijacijama u zemlji i inozemstvu koje podupiru rad Udruge;*

- ostvaruje stručnu suradnju s domaćim i inozemnim strukovnim udrugama;
- omogućuje stručna savjetovanja iz područja prava, sociologije, medicine i etike u skladu s financijskim mogućnostima.

Već prema nabrojenim ciljevima i djelatnostima dade se uočiti kako je to začetak osmišljavanja zajedničkog djelovanja svih stručnjaka involviranih u tu široku praktičnu disciplinu.

U toj polivalentnoj paleti želimo naglasiti i plodonosan susret bioetičkih i zdravstveno pravnih vidika unutar područja psihijatrije. To pokazuju i dokazuju mnogi međunarodni dokumenti, npr.: Havajska deklaracija Svjetske udruge psihijatara iz 1997., usvojena na Havajima 1997. i potvrđena na Generalnoj skupštini Svjetskog psihijatrijskog udruženja (GSSPU)u Beču 1983.; Madridska deklaracija, usvojena na GSSPU 1996.; Principi zaštite osoba s mentalnim bolestima i unaprijeđenja zaštite mentalnog zdravlja (dokument usvojen na Plenarnom sastanku UN 1991.). Ti su dokumenti temeljeni na slijedećim načelima: temeljne slobode i ljudska prava, zaštita maloljetnika, život u zajednici, utvrđivanje postojanja duševne bolesti, medicinsko istraživanje, povjerljivost – tajnost, uloga zajednice i kulture, standardi zaštite, liječenje, medikacija, suglasnost za liječenje, informiranost o pravima, prava i uvjeti u institucijama za duševno zdravlje, resursi za duševno-zdravstvene institucije, načela prijama, nedragovoljni prijam, nadzorni organ, proceduralna zaštita, pristup obavijestima, osuđena lica, žalbe, nadzor i pravni lijek, zaštita postojećih prava.

Dakle, bioetički i zdravstveno-pravni aspekti unutar psihijatrije mogu se sagledati u slijedećem djelokrugu: dijagnosticiranje psihičkih poremećaja i liječenje duševnih bolesnika; dragovoljni pristanak na liječenje i problemi vezani uz to; prisilni, nedragovoljni prijam u bolnicu i nedragovoljno zadržavanje na liječenju; zaštita građanskih i ostalih prava duševnih bolesnika; krivični postupak i zaštita prava mentalno oboljelih prijestupnika.

Područje psihijatrije i ZP je u posebno osjetljivom odnosu te je tu prisustvo principa bioetike od posebno bitnog značaja.

Stoga zaključno želimo naglasiti potrebu daljnjeg intenzivnijeg razvijanja ZP u Hrvatskoj, a ovim radom makar i skromno pokušati tome pridonijeti.